

Milton Friedman Çağı*

Andrei Shleifer

Harvard Üniversitesi

Çeviren: Buğra Kalkan

Liberal Düşünce, Yıl 17, Sayı 65, Kış 2012, s. 65-81.

Dünya 1980 ve 2005 arasında serbest piyasa politikalarını benimsedikçe, yaşam beklentisi, eğitime erişim ve demokrasi geliyor ve mutlak yoksulluk azalırken, yaşam standartları keskin bir şekilde yükseldi. Bu bir tesadüf müdür? Balcerowicz ve Fischer tarafından hazırlanan bir makaleler serisi serbest piyasa güçlerine güvenmenin gerçekten de ekonomik büyüme için anahtar olduğunu öne sürer. Stiglitz ve diğerleri tarafından yazılan bir kitap ise aynı görüşü paylaşmamaktadır. Ben bu iki argümanı eleştirip, karşılaştırıyorum.

Takdim

Geçen yarım yüzyıl insanlığın dikkate değer ilerleyişine tanıklık etti. Dünyanın, enflasyon ayarlamaları sonrası, 1980'de 5.400 Amerikan doları olan kişi başına düşen geliri 2005'e gelindiğinde 8.500 Amerikan dolarına yükseldi. Eğitim ve yaşam beklentisi hızla artarken, bebek ölüm oranları ve fakirlik aynı hızla düştü. 1980'e kıyasla, dünyadaki çok daha fazla ülke bugün demokratik yönetime sahiptir.

* Andrei Shleifer, "The Age of Milton Friedman," *Journal of Economic Literature*, 2009, 47: 1, 123-135. Metnin orijinali için bkz. http://www.economics.harvard.edu/faculty/shleifer/files/JEL_2009_final.pdf

Son çeyrek yüzyıl aynı zamanda hem zengin hem de fakir ülkelerde, özel mülkiyetten serbest ticarete, sorumlu bütçeye ve düşük vergilere kadar, serbest piyasa politikalarının yaygın kabulünü gördü. Üç önemli olay bu dönemin başlangıcını işaretler. 1979'da, Deng Xiao Ping, çeyrek yüzyıllık bir süre boyunca yüz milyonlarca insanı yoksulluktan kurtaran piyasa reformlarını Çin'de başlattı. Aynı yıl içinde, Margaret Thatcher Britanya'da Başbakan seçildi, ve kendisinin radikal reformlarını ve uzun dönemli bir büyümeyi başlattı. Bir yıl sonra, Ronald Reagan Birleşik Devletler Başkanı seçildi ve o da serbest piyasa politikalarını benimsedi. Bu üç lider de Milton Friedman'ın çalışmalarından ilham aldıklarını itiraf ettiler. Bu sebeple, geçen çeyrek yüzyıla Milton Friedman Çağı olarak işaret etmek doğaldır.

Serbest ticaret politikaları ile sosyal ilerleme arasındaki bağlantıya rağmen, ekonomistler bu Çağ'a dâir değerlendirmelerinde hâlen ikiye ayrılmış durumdadırlar. Yeni iki kitap bu ayrılığı betimlemektedir. Leszek Balcerowicz ve Stanley Fischer tarafından hazırlanmış olan bir makaleler derlemesi, *-Living Standards and the Wealth of Nations: Successes and Failures in Real Convergence* (Yaşam Standartları ve Milletlerin Zenginliği: Reel Yakınlaşmanın Başarı ve Başarısızlıkları)- serbest piyasa politikalarını onaylamaktadır. Joseph E. Stiglitz, José Antonio Ocampo, Shari Spiegel, Richardo Ffrench-Davis, ve Deepak Nayyar tarafından hazırlanan bir kitap, *-Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization, and Development* (İstikrarlı Büyüme: Makroekonomi, Serbestleştirme, ve Kalkınma)- bu politikaları reddeder. Bu iki kitabın birleşik bir eleştirisi hem gerçeklere ve hem de anlaşmazlıklara kısa bir göz atmamıza izin verir.

Bu eleştiriye, geçen çeyrek yüzyılın dünya ekonomisi ve toplumu hakkındaki çarpıcı gerçeklerini hızlı bir şekilde özetleyerek başlıyorum. Daha sonra, bu özetle bağlantılı olarak söz konusu iki kitabı ele alıyorum.

Temel Gerçekler

1980-2005 arası ekonomik ve sosyal ilerlemeler hakkındaki bazı merkezi gerçekler kolaylıkla şekiller üzerinde gösterilebilir. Şekil 1, 1980 ile 2005 arası kişi başına düşen dünya GSMH'sının evrimini göstermektedir. Bu dönem boyunca, dünyanın kişi başına düşen geliri her yıl yaklaşık % 2 oranında büyümüştür.

Geriye kalan şekiller bölgelere göre düzenlenmişlerdir. Şekil 2 dünyanın büyüyen başlıca bölgelerinin kişi başına düşen gelir yükselişlerini sunmaktadır. Şekil 2 Doğu ve Güney Asya'da hızlı büyümeyi (son yirmi beş yılının ekonomik tarihi gerçekten de bir Asya hikâyesidir), Latin Amerika'da yavaş büyü-

mevi, ve Afrika'da durgunluğu göstermektedir. Şekil 2, aynı zamanda, geçiş ekonomileri denen eski Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Avrupa'nın 1980'lerde yavaş büyüdüğünü, ekonomik reformlar başladıktan sonra keskin bir şekilde çöktüğünü, ama sonrasında son on yılda hızla büyüdüğünü göstermektedir.

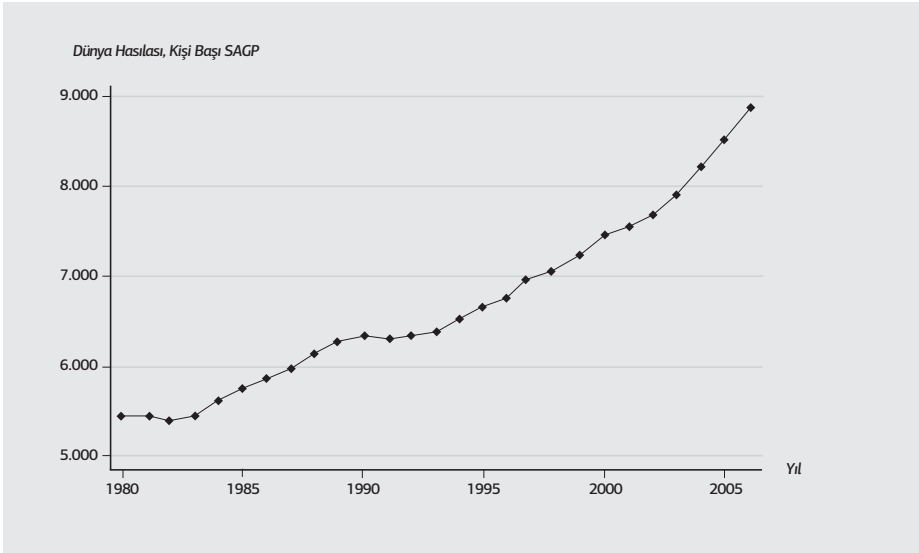
Şekil 3, dünya nüfusuna göre ağırlıklandırılmış ortalama üzerinden, her bin doğumda 64,5'ten 37,5'e düşüşle, bebek ölümlerinde bütün bölgeler çapında dikkate değer bir azalışı göstermektedir.

Şekil 4, geçiş ekonomileri ve Afrika dışındaki bütün bölgelerde, yaşam beklentisi üzerine verilerde güçlü yükselişler ortaya koymaktadır.

Şekil 5 dünya çapında eğitimdeki kazanımları göstermektedir. Dünya nüfusuna göre ağırlıklandırılmış eğitim yılı süresi 1980'de % 4,4 iken, 1999'da neredeyse % 6'ya yükselmiştir.

Şekil 6 demokratik yönetimdeki genişlemenin günümüzde tanıdık olan resmini sunmaktadır. Çin ve Orta Doğu'da göze çarpan istisnalarla birlikte, dünya demokratikleşmede kayda değer uzun adımlar atmaktadır. Latin Amerika ve Doğu Avrupa parlayan örneklerdir.

Dünya Bankası Yuri Dikhanov'a (2005) dayanan yoksulluk rakamlarını sunmaktadır. 1980 ile 2000 arasında, günde bir dolardan daha azıyla yaşa-

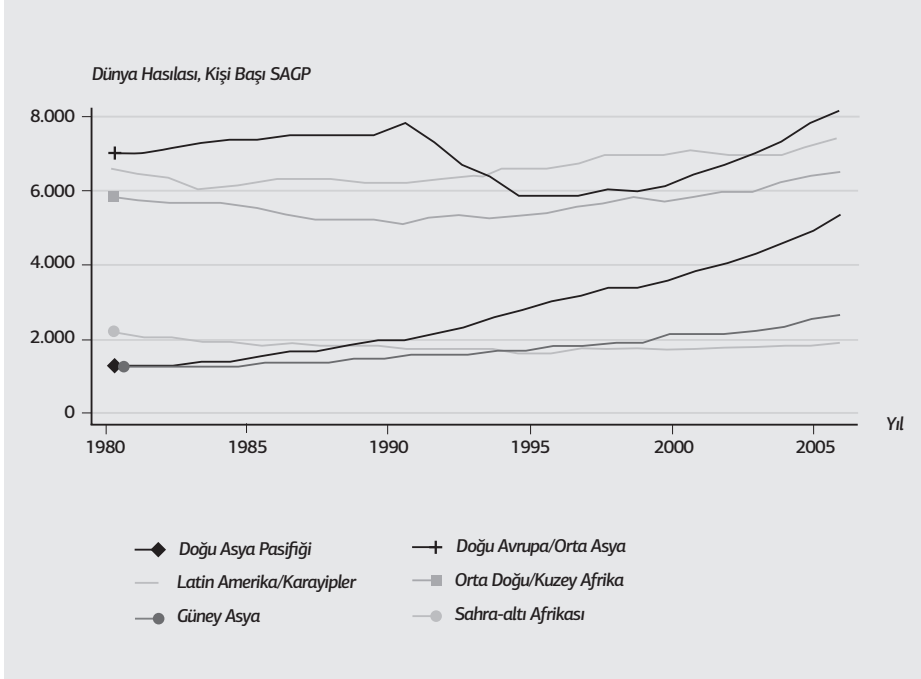
**Şekil 1: Dünya Hâsılası, Kişi Başı Satın Alım Gücü Paritesiyle
(Sabit 2000 Yılı Uluslararası Doları)**

Kaynak: Dünya Bankası 2006b

yan dünya nüfusunun payı % 34,8'den % 19'a gerilemiştir. Dünya Bankası günde bir dolardan daha azıyla yaşayan insan sayısının nüfus artışına rağmen keskin bir şekilde düşmeye devam edeceğini, ve 2015'de dünya nüfusunun % 10'u kadar olacağını öngörmektedir. İronik bir şekilde, Milenyum Dış Yardım Projesi dış yardımdaki devasa artışın bu hedefe ulaşmak için gerekli olduğunu savunmaktadır –Dünya Bankası öngörüsü ise bu tür dış yardım artışlarının yüzde 10'luk hedefe ulaşmak için gereksiz olduğunu ileri sürmektedir. Asya'daki milyarlarca insan ekonomik büyüme sayesinde yoksulluktan kurtuldu; Sahra-altı Afrika hemen hiçbir ekonomik gelişmenin yaşanmadığı, gerçekten fakir insanların yoğunlukla bulunduğu bölgedir.

Peki, ekonomik politikalar ne durumda? Şekil 7 (ülkeler üzerinden hesaplanan) dünya medyan enflasyon oranının 1980'de % 14,3 olduğunu gösterir; 2005 itibariyle bu medyan % 4,1'e düşmüştür.

Şekil 8, dünya nüfusuna göre ağırlıklandırılmış ortalama olarak, 1980'de % 65'ten 2005'te %36,7'ye bütün bir yol boyunca dünya genelinde düşen en yüksek marjinal gelir vergisi oranlarını göstermektedir.

**Şekil 2: Dünya Hâsılası, Kişi Başı SAGP (Sabit 2000 Yılı Uluslararası Doları)
(Kıtalar İtibariyle Nüfusa Göre Ağırlıklandırılmış Ortalamalar)**

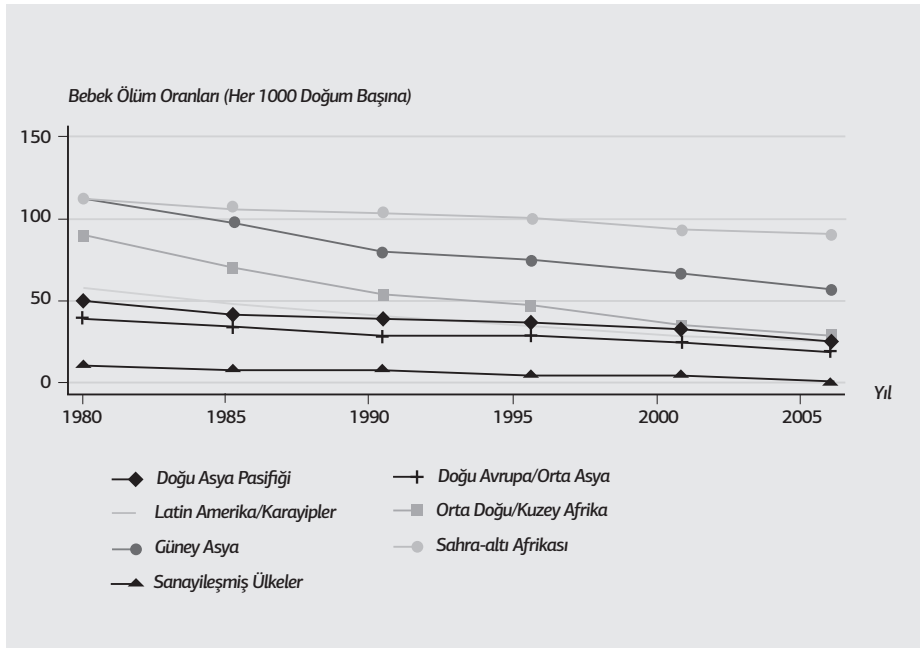
Kaynak: Dünya Bankası, 2006b

Şekil 9, finansal serbestleşmenin genel bir göstergesi olan, yasala karşı kara borsa döviz oranlarını sunmaktadır. 1980'lerde çoğu hükümet döviz kuru işlemlerini sınırlandırmıştı; 2005'e gelindiğinde ise, "kara borsa" döviz kuru oranları nerdeyse ortadan kayboldu.

Şekil 10, dünya ticaretindeki kapsamlı genişlemeye paralel olarak, nüfusa göre ağırlıklandırılmış dünya gümrük tarife oranları ortalamasının 1980'de % 43'den 2004'de % 13'e düştüğünü göstermektedir.

Son olarak, Şekil 11, yasal olarak bir firmayı kurması öncesinde bir girişimcinin takip etmesi gereken prosedürlerin sayısını kullanarak oluşturulan, regülasyon trendleri hakkındaki çok daha güncel verileri sunmaktadır (Si-meon Djankov ve diğerleri, 2002). Bu verilere sadece 1999'dan beri ulaşılabilmektedir. Son altı yıl boyunca, Doğu Asya ve Latin Amerika'nın büyük ölçüde aşırı regüle edilmiş olarak kalmasına rağmen, bu veriler aşağıya doğru giden trendler sergilemektedir.

Bu şekillerin verdiği mesaj basittir. Milton Friedman Çağ'ında, dünya ekonomisi muazzam derecede genişlemiş, milyarlarca insan için hayat kalitesi keskin bir şekilde gelişmiş, ve korkunç fakirlik esaslı bir ölçek bazında gerile-

**Şekil 3: Bebek Ölüm Oranları (Her 1.000 Doğum Başına)
(Kıtalar İtibariyle Nüfusa Göre Ağırlıklandırılmış Ortalamalar)**

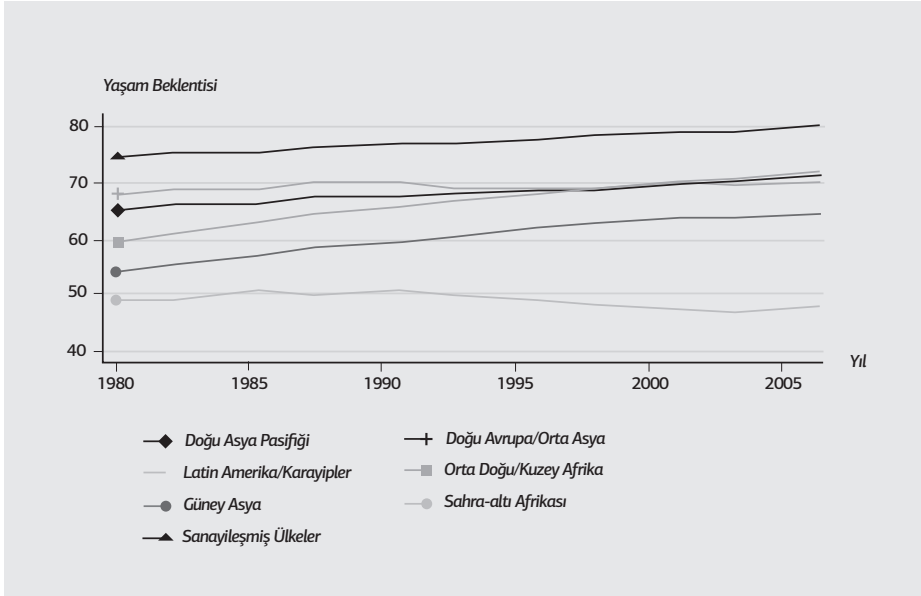
Kaynak: Dünya Bankası, 2006b.

miştir. Bütün bunlar dünya serbest piyasa reformlarını benimsediğinde gerçekleşti. Bu bir tesadüf müdür? Güncel iki kitap bu sorunun cevabı hakkında ihtilafa düşmüştür.

Balcerowicz–Fischer

Balcerowicz ve Fischer, Polonya’da, ekonomiler arasındaki yakınlaşmaya adanmış bir konferansta sunulan makalelerin bir derlemesini yayınladılar. Katkıların çoğu, ekonomik reformlara ilişkin ülke çalışmaları ve bu reformların sonuçları ile ilgilidir. Bunlar, teorik ve tarihsel sunumlara ek olarak, Çin, Şili, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İrlanda’nın yanında, eski Sovyetler Birliği üzerine çalışmaları da içermektedir. Kitabın vardığı sonuç editörler tarafından birden fazla yerde özetlenmiştir: “Koruma altına alınmış mülkiyet haklarına sahip olan, istikrarlı bir makroekonomik çevre içindeki açık bir ekonomide, piyasa güçlerine güvenmek hızlı ekonomik büyümenin anahtarlarıdır.” Milton Friedman bunu daha iyi ifade edebilirdi, ama aynı fikirle.

Kitabın anlamını iletmek adına, en beğendiğim birkaç çalışma üzerine kısaca yoğunlaşacağım. Wing Thye Woo, Çin’in olağanüstü başarısı serbest piyasa politikalarının benimsenmesinden mi yoksa onlardan sapılmasından

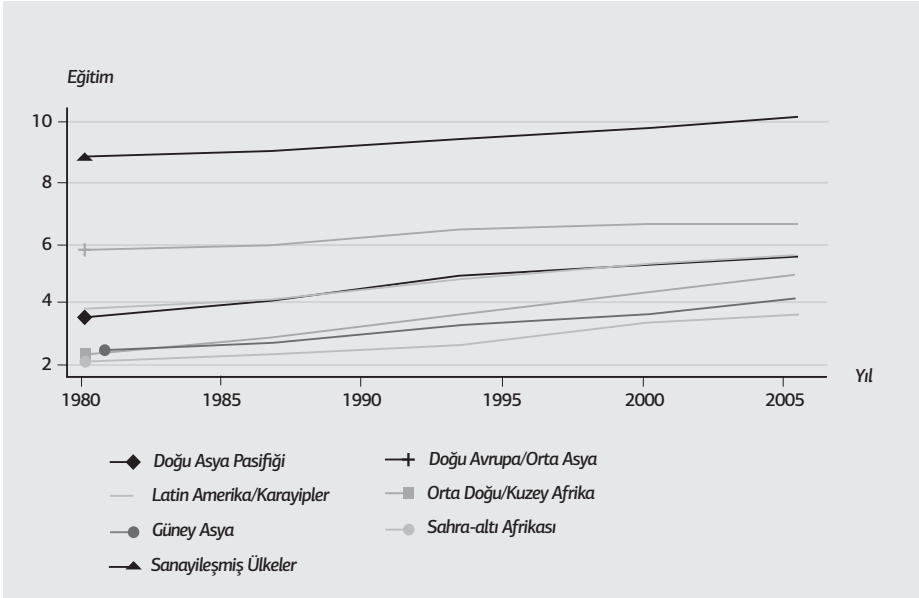
Şekil 4: Yaşam Beklentisi (Toplam Yıl)
(Kıtalar İtibariyle Nüfusa Göre Ağırlıklandırılmış Ortalamalar)

Kaynak: Dünya Bankası, 2006b.

dolayı mıdır, diye sorar. Çin reformlarının başından beri, Çin uzmanları Çin'in geçiş süreci başarısının onun serbest piyasa politikalarından sapması dolayısıyla olduğunu ileri sürdüler. İlkın, Çin'in muğlak mülkiyet yapılarına sahip kasaba-köy girişimlerinin bu başarıdan sorumlu olduğu fikri vardı. Diğerleri, Çin'in ikili fiyat sisteminin –piyasa fiyatlamasına karşıt olarak– devlet girişimlerinin batmasını engellediğini ve böylece ekonomik büyümeye yardımcı olduğunu iddia etti. Ve sonra, Çin'in özelleştirmeyi geciktirmesinin ve büyük devlet sektörlerini elinde tutmasının onun başarısını açıkladığını duyduk. Woo, Çin'in başarısı için anahtarın onun serbest piyasa politikalarını ve özellikle de ihracat tarafından yönlendirilen büyümeyi benimsemesinden başka bir şey olduğu şeklindeki argümanı çürütmektedir.

Woo çok sayıda kanıtı sunmaktadır ve anlatımı ikna edicidir. Çin, Asya'nın geri kalan çoğu kısmı gibi, başarılı oldu çünkü kapitalizmi benimsedi –bunun içine büyük ölçüde açık bir ekonomi, finansal istikrar, ve girişimciler için mülkiyet haklarının makul şekilde korunması dâhildir. Bu başarı, programının “Çin'e ait karakteristikleri” nedeniyle değil, bu karakteristiklere rağmenidir.

Anders Aslund 21. Yüzyıl'ın başlangıcında eski Sovyetler Birliği'ndeki büyümenin olağandışı hızlanmasına dikkatleri çeker. Hem kaynak yönünden

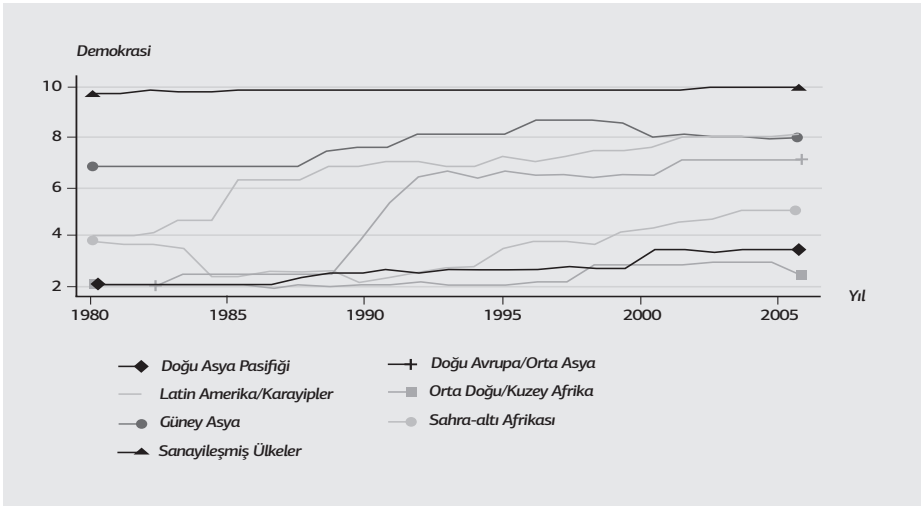

Şekil 5: Eğitim (Okul Eğitimi Yılları)
(Kıtalar İtibariyle Nüfusa Göre Ağırlıklandırılmış Ortalamalar)

Kaynak: Barro ve Lee, 2000.

zengin hem de kaynak yönünden fakir ülkelerde büyüme yaygın bir şekilde görülmüştür, ve bu tam da Doğu Avrupa yavaşlamaya başladığında hız kazanmıştır. Aslund, bölgedeki bu büyüme patlamasına ilk dikkat çekenler ve piyasa reformlarının işe yaradığını ilk ileri sürenler arasındaydı. Aslund'un eski Sovyetler Birliği'ndeki hızlanan ve Doğu Avrupa'da gerileyen büyüme için açıklaması, Eski Sovyetler Birliği'ndeki daha küçük hükümet bütçeleri ve daha düşük vergilerdir. Bu dönem boyunca bölgedeki birçok ülkedeki düşük vergi politikalarının büyük başarısı hakkında söylenecek çok şey vardır. Ama kanıtı açıklamanın önemli bir parçası da eski Sovyetler Birliği'ndeki daha uzun durgunluktur: Eski Sovyetler için serbest piyasa reformlarının meyveleri geç 1990'larda, Doğu Avrupa'da gerçekleştirildiklerinden beş yıl sonra olgunlaşmaya başladı.

Derleme aynı zamanda Batı Avrupa'nın mucizesi İrlanda üzerine bir çift makaleyi de –bir tanesi Thomas O'Connell ve Diarmaid Smyth tarafından ve diğeri John Bradley tarafından yazılmıştır– içerir. Dünyadaki diğer herhangi bir ülke gibi, İrlanda da Milton Friedman'ın reçetesini benimsedi: Ticarî açıklık, düşük vergiler, az sayıda regülasyonlar, ve denk bütçeler. “İrlanda deneyiminden çıkartacağımız temel ders, yüksek büyümeyi korumak için gerekli belirli bazı ön gerekliliklerin var oluşudur –yani, sağlam makroekonomik politikalar, serbest ticarete güçlü bir bağlılık, hafifçe regüle edilmiş rekabetçi mikroekonomik bir çevre, ve iyi eğitim almış ve esnek iş gücü” (s. 285). Batı

Şekil 6: Demokrasi

(Kıtalar İtibariyle Nüfusa Göre Ağırlıklandırılmış Ortalamalar. 0=Düşük, 10=Yüksek)

Kaynak: Jagers ve Marshall, 2000.

Avrupa'nın geride başlayanlarından olan İrlanda, bir nesil süresinde bölgenin en zengin ülkesi hâline gelmiştir.

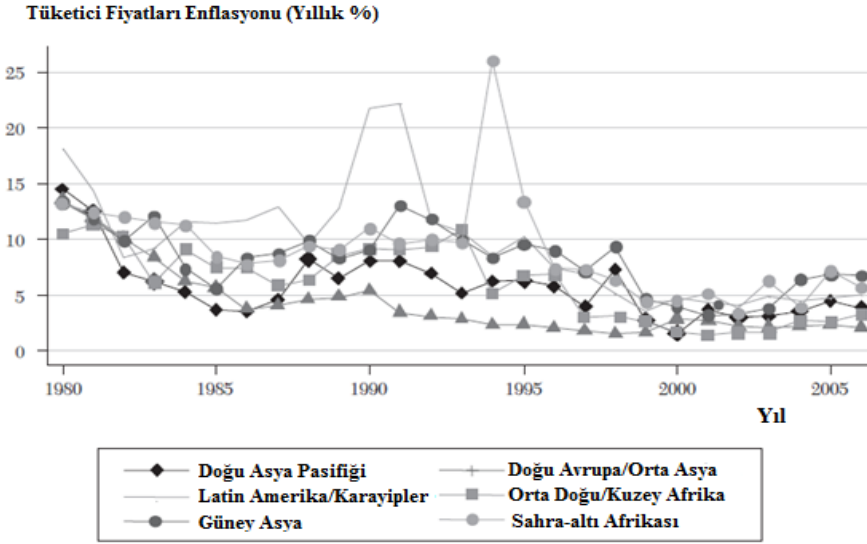
Bu kitaptaki neredeyse bütün makaleler mâlî sınırlamaların ve düşük enflasyonun ekonomik büyümeyi teşvik etmedeki rollerini not etmektedir. Bu tespit, Avrupa Birliği'ne katılan, İspanya gibi, zengin ülkeler ve, Şili gibi, gelişmekte olan ülkeler üzerine yazılmış makaleler için de geçerlidir. Şili üzerine Vittorio Corbo L. ve Leonardo Hernández T. tarafından yazılmış olan makale, sorumlu mâlî politikanın ve finansal regülasyonların Asya finansal krizi boyunca ülkenin yumuşak bir sarsıntısız yol almasını mümkün kılmasındaki rolü üzerine ikna edici bir tartışmayı içerir. Corbo ve Hernández, kısaca Şili'deki sermaye kontrollerinden de bahseder (daha sonra döneceğim bir konu), ama onlara Şili'nin istikrarı için pay biçmez ve 2001'deki kaldırılışlarını onaylar bir şekilde raporlar.

İlginç bir şekilde, Balcerowicz–Fischer'in kitabı sadece büyüme açısından değil aynı zamanda ülkeler arasındaki ekonomik yapı yakınlaşması (convergence) açısından da şekillendirilmiştir. Söz gelimi, geçiş ekonomileri ile zengin Batı Avrupa ülkeleri arasında, dâimî geri kalmışlık veya temel geri döndürülemez farklılıklardan hiç bahsedilmez. Bunun yerine, asıl soru, hangi politikaların yakınlaşmayı hızlandıracağı üzerinedir. Bu fikir geçiş ekonomileri ile sınırlandırılmış da değildir. Ben Şili'yi on yıl öncesinde ziyaret ettiğimde, Şili'nin hırsı Arjantin'i geride bırakmaktı. 2007'de ziyaret ettiğimde ise, birçok politika yapıcının aklındaki sorun Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yakınlaşmaktı. Bu tarz konuşmak iddialı olabilir ama bu, serbest piyasa politikalarının Şililileri getirdiği yeri göstermektedir.

Stiglitz ve Diğerleri

Stiglitz, Ocampo, Spiegel, Ffrench–Davis ve Nayyar (bundan sonra Stiglitz ve diğerleri) tarafından yazılan *Stability with Growth* kitabında dünya çok daha kasvetli bir yerdir. Kitap, serbest piyasa politikalarının ve onların savunucularının genişletilmiş bir eleştirisi, ve alternatif politikalar üzerine bir öneridir. Bu kitap, Stiglitz'in benimsediği, kamu mülkiyeti ve yoğun regülasyonlar gibi, bütün politika konularını ele almaz. Sadece enflasyonun ve sermaye kontrollerinin erdemlerine vurgu yapar.

Kitabın kurgusunun merkezinde, Stiglitz ve diğerleri politika önerileri ile ilgilenen ekonomistleri üç tipe ayırırlar. İlk tip, 1960'ların Keynesçi modelini kabul eden ve ekonomik dalgalanma karşısı mâlî politikalara odaklanan

Şekil 7: Tüketici Fiyatları Enflasyonu (Yıllık %)
(Doğu Avrupa ve Orta Asya Dâhil, Bölgeler İtibariyle Ortalama)

Kaynak: Dünya Bankası, 2006b.

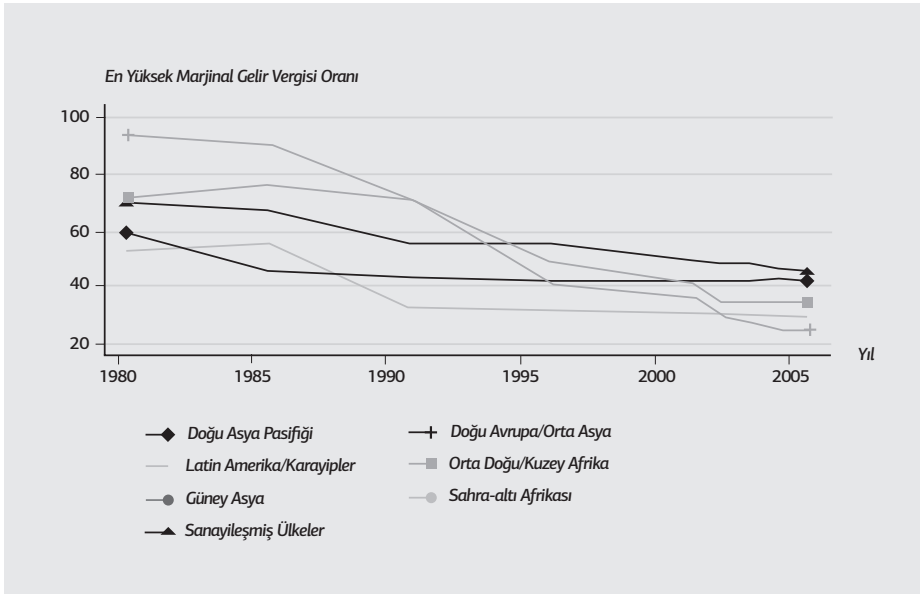
“standart Keynesçi” ekonomistlerdir. Bu ekonomistlerin çoğu günümüz itibarıyla emekli olduğu ya da vefat ettiği için, çok az ilgi toplamaktadırlar.

İkinci tip “muhafazakâr” ya da “neoklâsik” ekonomistlerdir (bu adlandırma Stiglitz’in ilk kitaplarındaki “piyasa fundamentalistleri” olarak adlandırılan şeyden bir rütbe yükselişidir). Stiglitz ve diğerlerine göre, muhafazakâr ekonomistler, rekabetçi piyasalar, rasyonel tüketiciler ve kâr maksimize eden firmaları varsayan, neoklâsik modele güvenirlere. Onlar, piyasa başarısızlığına inanmadıkları için, hükümet müdahalesine de inanmazlar. Sıfır enflasyonu ve denk bütçeleri gerçekleştirmeyi hedeflerler. Dünya için yazık ki, 1990’larda bu ekonomistler IMF, Dünya Bankası ve Birleşik Devletler Hazinesi’nde politika yapımını üstlendiler. Sonuç olarak, dünya ekonomik bir felâketin eşiğine geldi.

Son olarak, Stiglitz ve diğerleri gibi “heterodoks” ekonomistler vardır. “Bilginin ve piyasaların mükemmel olmadığını kabul eden heterodoks yaklaşım, gerçekçi mikroekonomik temellere dayanarak, tutarlı bir ekonomik model inşa etmek suretiyle ekonomi bilimindeki açığı kapatmaya teşebbüs eder” (s. 39). Bu yaklaşımda, neoklâsik faktörler Keynesçi modellerde oynadıklarından daha büyük bir rolü oynasa da, piyasa kusurları da değerlendirmeye alınır. Bir başka deyişle, heterodoks ekonomistler iki aşırı grup olan standart Keynesçiler ile

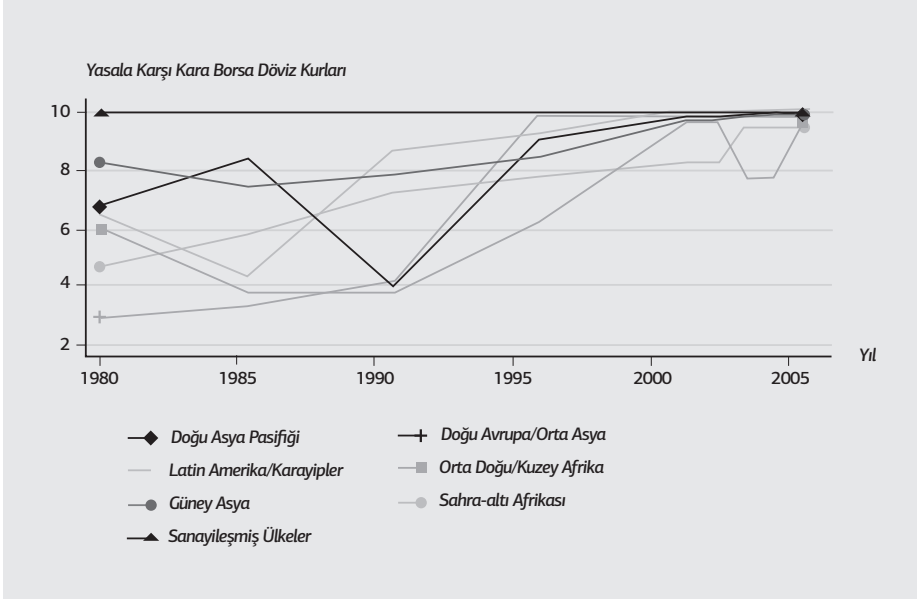
muhafazakârlar arasında sıkışmış makul orta yolculardır. Bu sınıflandırmanın hayatî retorik yapısını not edelim: Tıpkı tüketicilerin –pahalı olan, ucuz olan ve orta fiyatlı olan– üç tost makinesi tercihi ile karşılaşması gibi. Tüketiciler ortada olanı seçmeye eğilim gösterirler, dolayısıyla makul bir okuyucu aşırılıklardan uzak durmalı, ve ekonomik politikalarda heterodoks pozisyonu yeğlemelidir. Stiglitz'in ortadaki adam olarak imajı, onu küreselleşme karşıtlığının akademik sözcüsü olarak görenleri şaşırtabilir, ama işte durum budur.

Bu sınıflandırma ile ilgili daha derin problem şudur ki, Stiglitz ve diğerleri tarafından tanımlandığı şekliyle, ekonomik politika yapımına karışmış olan çok sayıda muhafazakâr yoktur. Söz konusu dönem süresince Dünya Bankası'nda, IMF'de ve Birleşik Devletler Hazinesi'nde yüksek pozisyonlara sahip olan ekonomistler çok muhafazakâr olmak bir yana, güç belâ Walrasçı püristler olarak nitelenebilir. Stiglitz ve diğerlerinin hedeflerini sınıflandırdıkları şekliyle, geleneksel Keynesçiler ölüdürler, ve muhafazakârlar ise ekonomik politika yapım merkezlerinde –yurtdışında olduğu gibi, Washington, D. C.'de de– mevcut değildirler. Kitap gerçek (ve heterodoks) Sokrates ile hayal ürünü (muhafazakâr) Eutyphro arasındaki dengesiz bir diyalog hâline gelir.

Şekil 8: En Yüksek Marjinal Gelir Vergisi Oranı
(Kıtalar İtibariyle Nüfusa Göre Ağırlıklandırılmış Ortalamalar. O'dan %100'e)

Kaynak: Gwartney, Lawson ve Easterly, 2006.

Şekil 9: Yasalara Karşı Kara Borsa Döviz Kurları
(Kıtalar İtibariyle Nüfusa Göre Ağırlıklandırılmış Ortalamalar. 0=En Kötü, 10=En İyi)

Kaynak: Gwartney, Lawson ve Easterly, 2006.

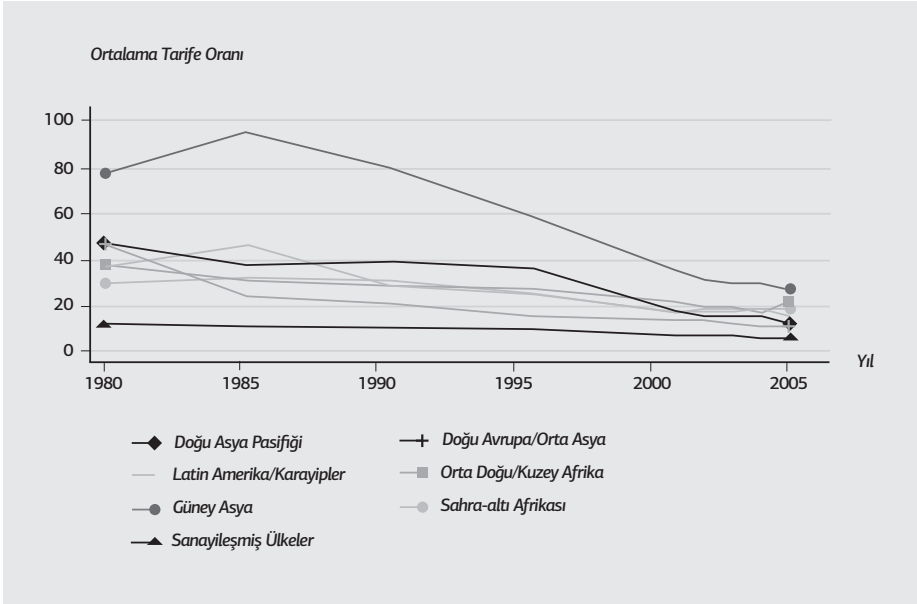
Retorik yöntemler bir yana, Stiglitz ve diğerlerinin hitap ettiği iki esaslı konuyu dikkate alınız. İlki enflasyondur. Stiglitz ve diğerleri, tekrar tekrar iddia etmektedirler ki, muhafazakâr ekonomistler denk bütçeye ve sıfır enflasyona inanmaktadır, ama gerçekte ılımlı enflasyonun ekonomik gelişmeye zararlı olduğu yönünde pek bir kanıt yoktur. Bu iddiayı desteklemek için, Stiglitz ve diğerleri kitaptaki birkaç tablodan birisini sunarlar, ki bu tablo uygun bir şekilde “Enflasyonun Büyümeyi Engellemediği Ülkeler” diye isimlendirilmiştir. Bu tablonun gösterdiği veriler Michael Bruno ve William Easterly’nin 1998 tarihli makalesine dayanır, ki muhtemel “muhafazakârlar”dan olması gereken Bruno, 1990’larda Dünya Bankası’nın Baş Ekonomisti olarak çalışmıştır. Bruno ve Easterly, % 40’ın altındaki enflasyon oranlarının büyümeye ters yönde etki ettiği yönünde hiçbir kanıt bulmamıştır. IMF’den daha güncel bir çalışma (Mohsin S. Khan ve Abdelhak S. Senhadji, 2001) enflasyonun büyüme üzerinde ters etkide bulunduğu eşiklerin daha düşük, sıfır değil ama, % 11-12 arasında olduğu yönündeki kanıtı sunmaktadır.

Asıl konu, gelişmekte olan ülkeler için sıfır enflasyonun savunuculuğunu yapan kimselerin gerçekten de olmadığı değildir. Örneğin, Balcerowicz-Fischer’in kitabında onları bulamasam da, eminim ki böyle bazıları vardır.

Aksine, Stiglitz ve diğerleri iktidar koridorlarında hayli geleneksel görünen görüşleri kendileri için sahiplenmektedirler. Ve bu yazarlar, yüksek enflasyonun, birçok Latin Amerika ve geçiş ekonomileri dâhil olmak üzere, mâlî politikalarının kontrolünü kaybeden ülkelere getirdiği muazzam maliyetlere çok az ilgi gösterirler.

Stiglitz ve diğerlerinin saldırdıkları ikinci politika ise sermaye piyasaları serbestleşmesidir. Bunun yerine, sermaye kontrollerini, spekülâtif finansın içeri ve dışarı akışlarını engelleyecek bir yol olarak desteklerler. Bu konuda, Stiglitz ve diğerleri, (sadece mal piyasalarına değil) dünya sermaye piyasalarına entegrasyonu kendi ulusal büyüme stratejilerinin hayatî bir parçası olarak gören, Balcerowicz-Fischer kitabındaki makalelerin yazarları ile aynı görüşü açıkça paylaşmamaktadırlar.

Kitabın çok az kanıt sunmasına karşın, Asya krizi boyunca sermaye kontrollerini dayatan ve sonuç olarak hızlıca kendini toparlayan bir ülke olarak gösterilen Malezya'dan örnek olarak ısrarla bahsedilmektedir. Krizde çok sonraları dayatılmış olan söz konusu sermaye kontrollerinin Malezya'ya yardım edip etmediği aslında son derece tartışmalıdır, ve bir çok yeni yorumcu bu kontrollerin makroekonomik fayda sağladığına yönelik kanıt bulmakta ba-

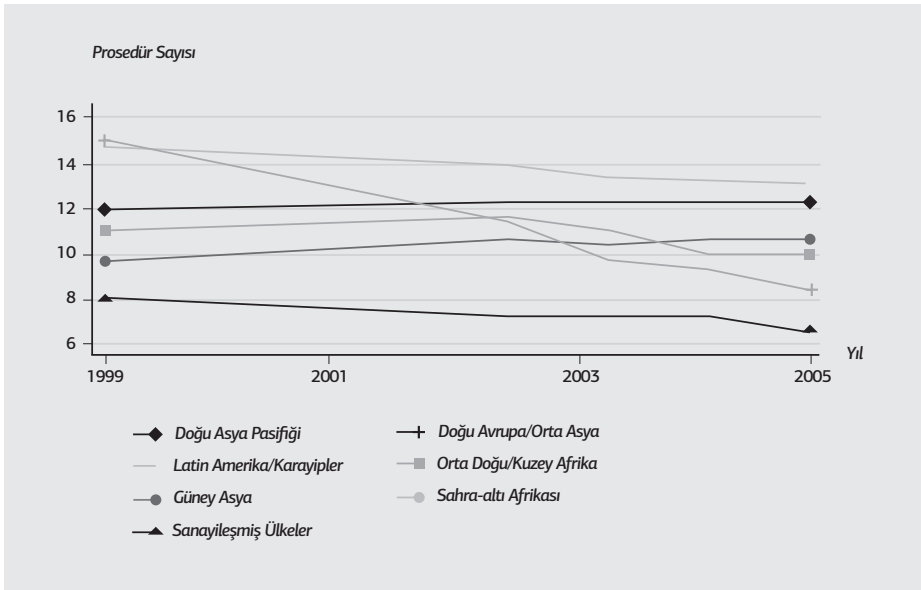

Şekil 10: Ortalama Tarife Oranları
(Kıtalar İtibariyle Nüfusa Göre Ağırlıklandırılmış Ortalamalar. %0 İtibariyle)

Kaynak: Gwartney, Lawson ve Easterly, 2006.

şarısız olmaktadır (Örneğin, bkz. Simon Johnson ve diğerleri, 2006; Eswar S. Prasad ve Raghuram G. Rajan, 2008). İronik bir şekilde, Stiglitz ve diğerlerinin kendi verileri Güney Kore'nin Malezya'dan çok daha hızlı bir şekilde kendini toparladığını göstermektedir (s. 183), -ki bu onların bahsetmedikleri bir bulgudur. Aksine, tartışmalı olmayan husus şudur ki, Malezya'daki sermaye kontrolleri sermayenin yanlış tahsis edilmesini ve yolsuzluğu teşvik etmiştir -bu Stiglitz ve diğerlerinin kısaca gündeme getirdikleri ve reddettikleri bir konu olup, eleştirmenlerin ise aslı endişelerinden birisidir. Johnson ve diğerleri (2006) Malezya'nın sermaye kontrollerinin yolsuzluğu teşvik ettiğini ve Başbakan'a yakın firmalara menfaat sağladığını göz ardı edilemeyecek delillerle göstermektedir.

Bu kitabın uyandırdığı genel kanata dâir eleştirimizi okuyucuya iletmenin bir yolu da şu örnektir: Sayfa 70'de, Stiglitz ve diğerleri muhafazakârları, mâlî açıklara "doğrulanması zor olan güven nosyonuna dayanan argümanlar" ile karşı çıktıkları için suçlamaktadırlar. "Muhafazakârların böylesine sıklıkla güven argümanına başvurmalarına rağmen, konu üzerine göze çarpan çok az empirik araştırma vardır (ağırlıklı olarak güven argümanına dayandığı görünen IMF tarafından yapılan az sayıdaki araştırma da dâhil)." Daha sonra, sayfa 148'de, Stiglitz ve diğerleri, George Bush'un bütçe açıklarına da eşit bir

Şekil 11: Bir İşletme Açmak İçin Gerekli Prosedürlerin Sayısı
(Kıtalar İtibariyle Nüfusa Göre Ağırlıklandırılmış Ortalamalar)

Kaynak: Dünya Bankası, 2006a

şiddetle saldırırlar. “Eğer yabancıların doların gücüne olan *güvenleri kaybolursa* (vurgu eklenmiştir), eğer onlar doların gelecek yıllardaki değerinin düşeceğinden endişelenirlerse, sadece Birleşik Devletler’e değil, aynı zamanda küresel finansal sistemin istikrarına ne olacaktır?” Bir okuyucunun kitabın kalanına olan güvenini yitirmesi muhtemeldir.

Sonuç

Dünya kalkınmasının son çeyrek yüzyılı ekonomik politika ile uğraşan ekonomistlere çok sayıda çetrefil meydan okuma sunmaktadır. Birkaçını anmak amacıyla, sosyalizmden kapitalizme yönelen ve piyasa politikalarını benimseyen ekonomilerin başlangıçta çöküşe uğramaları ve ancak üç ila altı yıl sonra büyümeye başlamaları zikredilebilir. Hızlıca büyüyen ve ağırlıklı olarak piyasa temelli Asya ekonomileri, 1990’larda onları en azından birkaç yıl yavaşlatan büyük resesyonlarla, ciddi gerilemelerden yara aldılar. Bütçe disiplini ve özelleştirmeyi 1980’lerde ve 1990’larda benimseyen Güney Amerika ekonomileri, yine de gerçekten donuk bir ekonomik büyüme gösterdiler. Mühim bir şekilde, bu bölgelerin pek çoğu söz konusu dönemi atak bir hızlı ekonomik büyüme ile tamamlamıştır, fakat yolda karşılaşılan problemler uygun politika reformu taktikleri hakkında sorular yükseltmiştir.

Bu sorularla boğuşmak, piyasa ekonomilerinin nasıl çalıştığı hakkındaki ve devlet ile özel sektör arasındaki etkileşim hakkındaki kavrayışımızı geliştirmiştir. Dönüşüm bize öğretti ki, hem ekonomik aktörler hem de siyasetçilerin köhne beşerî sermayesi ile birleşen ekonomik ve politik organizasyon bozuklukları, ekonomik değişimi keskin bir şekilde yavaşlatabilir. Asya krizi bir piyasa ekonomisinin işleyişinde finansal sistemin merkezî önemini pekiştirmiş, ve bu sistemin finansal balonlara ve genel itibariyle basiretsiz finansal düzenlemelere yönelik kırılganlığını açığa çıkartmıştır. Latin Amerika deneyimi şu gerçeği çıplak bir şekilde önümüze serdi ki, zorba tavırlı bir vergilendirme ve regülasyon rejiminde, özel mülkiyet ve mâlî basiret sadece sınırlı bir fayda sağlar. Bütün bu tarihsel dönemler, bize politika yapım taktikleri hakkında önemli dersler verdiler.

Belki de, bu derslerin düğüm noktası doğru probleme odaklanmaktır. Dünyanın en dramatik ekonomik zorlukları ile karşı karşıya kalan iki bölgesi Afrika ve Latin Amerika’dır. Onların büyüme performansları düşünüldüğünde, kesinlikle en açık problem, özellikle reel sektördeki yeni iş yerlerinin ve yatırımların eksikliğidir. Öyle görünmektedir ki, merkezî zorlukların (kamu açıkları kontrol altında olduğu sürece) enflasyonun % 10’un altında ya da üstünde olup olması ile, ya da (sermaye piyasaları geniş ölçekte dışa açık olduğu sürece) ser-

maye akımlarında 0 ile 1 arasında işlem vergisinin alınıp alınmaması gerektiği ile bağlantılı olmaları muhtemel değildir. Açıkça görülmektedir ki, merkezî zorluklar beşerî sermaye noksanlığı, ve Afrika ve Latin Amerika devletleri tarafından uygulanan yağmacı vergi ve regülasyon politikaları ile ilgilidir. Gerçekten de, öyle hissediyorum ki, (özellikle kurumsal) vergi ve regülasyon yüklerini azaltmak, ve aşırı derecede etkinsiz regülasyonları daha uygun olanları ile değiştirmek bugün gelişmekte olan birçok ülkenin karşılaştığı merkezî meydan okumalardır. Dünya Bankası İş Görme Raporu (Doing Business) aracılığı ile uygun bir şekilde gerekli reformlara dikkatleri çekti, ve özellikle geçiş ekonomileri içinde, gelişmeye yönelik çarpıcı adımlar görmekteyiz.

Ama taktikler daha geniş bir stratejinin sadece bir parçasıdır. Strateji olarak, ekonomi bilimi doğru cevabı buldu: Hükümet tarafından desteklenen ama onun tarafından engellenmeyen serbest piyasa politikaları büyümeyi ve zenginliği sağlar. Ve geçen çeyrek yüzyılda pek çok başarı sağlandıysa da, daha birçok şey hâlâ yapılmayı bekliyor. Birçok ülke sorumlu mâlî politikaları benimsedi, fakat bu sorumlu mâlî politikaların dünya ekonomisindeki volatiliteye karşı ayakta kalıp kalamayacağı net olmaktan uzaktır. Dünya ticaretinin gerçek anlamda açık olabilmesi için gidilmesi gereken daha çok yol vardır. Birçok gelişmekte olan ülkenin, özellikle Güney Asya, Latin Amerika ve Sahra-altı Afrika'daki ülkelerin, âcilen ticarete çok daha az düşman olan hükümetlere ihtiyaçları vardır. Birçok ülke, özel mülkiyeti korumak için, iflâs sistemleri de dâhil olmak üzere, yasal sistemlerinde geliştirmelere çaresizce ihtiyaç duymaktadırlar. Gerçekten de, birçok Sahra-altı Afrika ülkesi, çeşitli devlet merkezli yanlış başlangıçlardan sonra, kalkınma stratejilerini yeniden düşünmektedirler. Hükümetlerinin iyi seçimler yapmaları mukadder olmaktan çok uzaktır. Önümüzde daha gideceğimiz uzun ve zor bir yol bulunmaktadır.

Kaynaklar

- Balcerowicz, Leszek, ve Stanley Fischer, Der. 2006. *Living Standards and the Wealth of Nations: Successes and Failures in Real Convergence*. Cambridge ve Londra: MIT Press.
- Barro, Robert J., ve Jong-Wha Lee. 2000. "International Data on Educational Attainment Updates and Implications." *National Bureau of Economic Research Working Paper 7911*.
- Bruno, Michael, ve William Easterly. 1998. "Inflation Crises and Long-Run Growth." *Journal of Monetary Economics*, 41 (1): 3–26.
- Dikhanov, Yuri. 2005. "Trends in Global Income Distribution, 1970–2000, and Scenarios for 2015." *UNDP Human Development Report 2005* içinde. New York: United Nations Development Programme.
- Djankov, Simeon, Rafael La Porta, Florencio Lopezde-Silanes, ve Andrei Shleifer. 2002. "The Regulation of Entry." *Quarterly Journal of Economics*, 117 (1): 1–37.

- Gwartney, James, Robert Lawson, William Easterly ile birlikte. 2006. *Economic Freedom of the World: 2006 Annual Report*. Vancouver: Fraser Institute. www.freetheworld.com
- Jagers, Keith, ve Monty G. Marshall. 2000. "Polity IV Project." *Center for International Development and Conflict Management*, University of Maryland. <http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm>.
- Johnson, Simon, Todd Mitton, Kalpana Kochhar, ve Natalia T. Tamirisa. 2006. "Malaysian Capital Controls: Macroeconomics and Institutions." *International Monetary Fund Working Paper 06/51*.
- Khan, Mohsin S., ve Abdelhak S. Senhadji. 2001. "Threshold Effects in the Relationship between Inflation and Growth." *IMF Staff Papers*, 48 (1): 1–21.
- Prasad, Eswar S., ve Raghuram G. Rajan. 2008. "A Pragmatic Approach to Capital Account Liberalization." *Journal of Economic Perspectives*, 22 (3): 149–72.
- Stiglitz, Joseph E., Jose Antonio Ocampo, Shari Spiegel, Ricardo Ffrench-Davis, ve Deepak Nayyar. 2006. *Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization, and Development*. Oxford ve New York: Oxford University Press.
- World Bank. 2006a. "Doing Business." www.doingbusiness.org.
- 2006b. "World Development Indicators Online"